

CUMHURİYET GAZETESİ'NİN DEMOKRAT PARTİ'NİN BASIN POLİTİKALARINA BAKIŞI : NADİR NADİ'NİN BAŞYAZILARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Ayşe Elif Emre KAYA*

Özet

Bu çalışmanın konusu, Cumhuriyet'in, DP iktidarının basın politikalarına bakışının, gazete-deki başyazıların incelenmesi yoluyla farklı açılardan değerlendirilmesidir. Cumhuriyet'in 1950 yılından, 1960 yılına kadar geçen döneminin incelendiği bu çalışmada, DP'nin basın politikalarının gazetede nasıl değerlendirildiğinin ortaya konması amaçlanmaktadır. Nadir Nadi'nin köşe yazılarından yola çıkılarak, gazetenin DP'ye bakışı belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın savı, gazete sahibi ve başyazarı Nadir Nadi iki dönem DP listesinden bağımsız milletvekilliği yapmasına karşın tarafsızlığını koruduğu ve DP politikalarındaki olumsuzlukları ortaya koyduğu yönündedir. Bu sav için çalışmada, Cumhuriyetin 1950-1960 yılları arasındaki tüm kopyaları taranmış ve bunların içinden tespit edilen Nadir Nadi'ye ait yazıları kategorilere ayırıp, nitel içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Yapılan çalışma sonucunda varılan sonuç, Nadir Nadi'nin, Demokrat Parti'nin sağ liberal bir çerçevesi olan basın politikalarını uyguladığı zaman iktidarı desteklediği, hedeflerinden ayrıldığı zaman eleştirdiği görüşüdür.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Gazetesi , Demokrat Parti, Nadir Nadi, Basın

Cumhuriyet Newspaper's View To Democrat Party's Press Policy: An Analysis On Nadir Nadi's Articles

Abstract

The subject of this study is, how Cumhuriyet newspaper was described the DP's press politics by analysing the articles which were written by newspaper's boss and editor, Nadir Nadi. We aimed that how Cumhuriyet looked and analysed DP's press politics by using the articles. The thesis of this study is Nadir Nadi was objective in his articles though he was deputy of Democrat Party. Also he always criticized DP's unsuccessful politics. For reach to this aim, we use content analysis on the articles of Nadir Nadi. As a result of the study, we see that Nadir Nadi supported DP's policies if they were in same line with right liberal policies and he criticized the party, when they left the right liberal aims.

Keywords: Cumhuriyet Newspaper, Democrat Party, Nadir Nadi, Press

Giriş

Cumhuriyet, Cumhuriyet rejimini savunmak ve kamuoyu oluşturmak amacıyla, 7 Mayıs 1924 tarihinde kurulmuş bir gazetedir. Cumhuriyet, diğer gazeteler içerisinde içeriği ve sayfa düzeni ile kısa zamanda ön plana çıkmış ve bu nitelikleri ile “fikir gazeteciliğinin dikkate değer temsilcilerinden biri” unvanını almıştır (İnuğur, 1992, 70; Şapolyo, 1969, 230-231). Cumhuriyet kısa zamanda halk arasında büyük bir saygınlık sağlamış ve herhangi bir olayın gerçekliğini kabul etmek için “Cumhuriyet yazdı” demek yeterli hale gelmiştir (Erer, 1965, 23). Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) iktidarına uzun yıllar destek veren gazete, Mustafa Kemal Atatürk’ün ölümü sonrasında üretilen politikaları onaylamaması nedeniyle, iktidardan uzaklaşmış, özellikle de İkinci Dünya Savaşı yıllarında gazete ile iktidarın ilişkileri geri dönülmez bir hal almıştır. Bunun en somut göstergesi ise, Meclis kurulduğundan itibaren görev alan Yunus Nadi’nin milletvekili adayı olarak gösterilmemesi olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı’nın bitiminde ise, hem Türk siyasetinde, hem de Cumhuriyet’te yönetsel değişiklikler yaşanmıştır. Ülke, çok partili hayata geçiş hazırlıkları içinde iken, Cumhuriyet de kurucusu Yunus Nadi’nin ölümüne tanık olmuş ve gazetenin fiili yönetimi Nadir Nadi’ye geçmiştir. Yazar, çok partili hayata geçiş kararını, bir dış politik gerekliliğin zorunlu bir sonucu olarak görmüş ve ülkenin bu tepeden inme karara hazırlıklı olup olmadığı konusunda bazı kaygılar duymuştur. Nadir Nadi’nin bu konudaki düşüncesinin odak noktasını devrimlerin geleceği oluşturmuştur. 7 Ocak 1946’da, DP’nin resmen kurulması ile çok partili hayata geçiş kararı somut bir hale bürünmüştür. DP’nin kuruluşuna Cumhuriyet ise, temkinli yaklaşmış (N. Nadi, 1991, 279-293), uzun süre iktidar ile muhalefet arasında bir denge sağlamaya çalışmıştır. Fakat 1950 seçimlerine doğru gazete, muhalefete yaklaşmış ve Nadir Nadi “bağımsız” kontenjanından da olsa, DP listesinden seçime girerek, milletvekili olmuştur.

Bu çalışmanın konusu ise, Cumhuriyet’in Demokrat Parti (DP) iktidarının ürettiği basın politikalarına bakışının ortaya konulmasıdır. 1950 seçimleri ile iktidara gelen ve 1960 yılında askeri bir girişim ile iktidarı son bulan DP’nin on yıllık serüvenine, Cumhuriyet rejiminin kurulmasına tanıklık eden ve yayın politikasını bu ideallerle biçimlendirerek, siyasi gündeme pozisyonu gereği bazen tanıklık, kimi zaman da etki eden Cumhuriyet’in süzgecinden bakılması amaçlanmıştır. Gazete koleksiyonunun ayrıntılı bir biçimde analiz edildiği çalışmada, haber ve yazılara ilişkin bilinçli bir sınırlama getirilmiş, veriler toplanırken sadece Nadir Nadi’nin basına ilişkin başyazıları üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte, konuya ışık tutacak diğer bulgular ise, çalışmanın kavramsal çerçevesinde değerlendirilmiştir. Cumhuriyet’in iktidarın basın politikasını nasıl değerlendirdiğinin anlaşılmasına çalışıldığı metinde, başyazılar üzerinde durulmasının gerekçesi ise, gazetenin yayın politikası gereği siyasi yorumlarını bu sütuna saklama geleneğine dayanmaktadır. Nadir Nadi’nin aile siyasi tercihten farklı olarak “bağımsız” sıfatla da olsa, DP listesinden milletvekili olarak görev yapması, gazetenin iktidarla ilişkisine bakılmasını daha anlamlı kılmaktadır. Buna karşın çalışmanın savı, Nadir Nadi’nin görevinin siyasi yorumlarını etkilemeyeceği ve gazetenin “bağımsız” olarak nitelediği tavrını sürdürebileceği ve DP politikalarını eleştireceği yönündedir. Toplumun ve basının yeniden yapılandığı bu dönemde, siyasi tarihe katkısı olan bir gazetenin bu süreçten nasıl etkilendiğini anlamak, geçirdiği değişimleri gözlemlemek ve dönemi değerlendirilme biçimini anlamak çalışmanın önemli ortaya koymakta ve çalışmanın gerek basın tarihi literatürüne, gerek siyasi literatüre katkısını göstermektedir.

a. Demokrat Parti Döneminde Cumhuriyet ve Dönemin Basın Politikalarına Gazetenin Genel Yaklaşımı

Cumhuriyet’in baş yazılarını dönem boyunca Nadir Nadi kaleme almıştır¹. Doğan Nadi, Ömer Sami Coşar, Burhan Felek, Fahri Celal, Vala Nurettin, Hamdi Varoğlu, Cevat Fehmi Başkut, Feyyaz Tokar, Yaşar Kemal,

Hasan Ali Yücel, Bedri Rahmi, Ahmet Hamdi Tanpınar, Cahit Tanyol, Nurullah Kunter, Osman Okyar, Adnan Adıvar, İsmail Hakkı Danişmend, Kemal Saraçoğlu, Esat Tekeli, Aydemir Balkan, Kemal Salih Sel, Hasan Ali Ediz, Fahrettin Kerim Gökay, Fakir Baykurt v.b. isimler Cumhuriyet'in yazı kadrosunu oluşturmuştur². O yıllarda en az altı, en fazla 10 sayfa olarak çıkan Cumhuriyet, bu dönemin de yüksek tirajlı gazetelerindendir. Gazetenin tirajına ilişkin kesin bilgiler bulunmamakla birlikte, gazetenin çok fazla değişmeyen, sabit bir okur kitlesi olduğu (aktaran Kavaklı, 2005, 157) ve gazetenin tirajının ortalama olarak 50-60 bin civarında olduğu ifade edilmiştir (Cumhuriyet, 10 Ekim 1953 ; İnuğur, 1992: 380-384; Köktener, 2004: 83). Gazetenin kağıt ve resmi ilan alım oranlarına bakıldığında ise kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Resmi kaynaklar, gazetenin ortalama 600 bin TL resmi ilan aldığını ileri sürerken (TBMMZC, 21 Kasım 1958, 564-575), gazete bunun sadece 80 bin TL olduğunu belirtmiştir ("Zaruri Açıklama", Cumhuriyet, 1 Mart 1960). Gazeteye tahsis edilen kağıt miktarına bakıldığında; yandaş yayın organlarından dahi fazla tahsisin yapıldığı görülmüştür (TBMMZC, 21 Kasım 1958, 564-575) Gazetenin fiyatına bakıldığında ise, 1943 yılı itibarıyla 10 kuruş olduğu, 1951'de %50'lik bir artışla 15 kuruşa çıktığı, son olarak da 1958'de devalüasyonla birlikte, 25 kuruşa satılmaya başlandığı görülmüştür. Son olarak gazetenin dağıtımına bakıldığında, bu konuda farklı bir uygulamaya geçildiği görülmüştür. Cumhuriyet dönemin diğer güçlü dört gazetesi (Dünya, Hürriyet, Milliyet, Yeni Sabah) ve iki dergisi ile bir araya gelerek, Gamede'yı kurmuş ve uzun yıllar da dağıtımını bu yolla gerçekleştirmiştir (Köktener, 2004, 83-84).

Yeni dönem hızlı başlamış, muhalefette söz verilen konular ardı ardına Meclise getirilmiştir. Cumhuriyet, ilk günlerde net bir tavır sergilemekten kaçınmış ve temkinli ifadeler kullanmayı tercih etmiştir. İktidar ilk olarak basın suçlarını da kapsayan bir af kanunu çıkarmış ardından da, basın kanunu tasarısı gündeme gelmiştir. Nadir Nadi tasarımı incelemiş ve basın kanununa ilişkin bir önerge vermiştir. Fakat basın kanunu görüşmelerinde ne Nadir Nadi'nin, ne de diğer bazı milletvekillerinin önergeleri reye dahi konmamıştır (Balkanlı, 1951, 9; Balkanlı, 1961, 148)³. Nadir Nadi, aynı oturumda cevap düzeltme, intihar haberlerinin ve yakın akrabalar arasındaki cinsi ilişkilerin gazetede yayınlanıp yayınlanmaması, siyasi, iktisadi, ticari yayın organlarının sermayelerinin ve gelir kaynaklarının bildirilmesi ve özel hayatlarına ilişkin yayın konuları üzerinde de görüş bildirmiştir (TBMMZC, 14 Temmuz 1950, 743).. Bütün bu tartışmalar sonrasında, tasarıya son şekli verilmiş ve 5680 sayılı basın kanunu Temmuz ayında yürürlüğe girmiştir. İktidar, 1952 yılında çıkardığı, 5953 sayılı kanun ile de, gazetecilerin çalışma koşullarını düzenlemiş ve sendika hakkı, kıdem tazminatı, iş sözleşmesi gibi basın mensupları için son derece önemli haklar tanınmıştır (Alemdar, 1996:128, Yücel, 1995, 34). Buna karşın DP iktidarı daha ilk günlerden itibaren basını kontrol altında tutmak istemiş ve özellikle muhalif basınının üzerine gitmiştir. Ulus toplantı ve davetlerden sürekli dışlanmış, Hüseyin Cahit BM Filistin Arabulma Komitesi'ndeki Türk Delegeliği'nden alınmış (Ulus, 16 Eylül 1950, 13 Ekim 1950, 3 Kasım 1950, 22 Kasım 1950, 22 Aralık 1950), pek çok gazeteci gözaltına alınmış ve hapis yatmıştır (Alemdar, 1996, 131). İktidar muhalif basını etkisiz hale getirmek adına, 161. madde, 159. maddeyi ve bazı

¹Dönem içerisinde, başyazıları bazen Abidin Daver'in, birkaç kez de Doğan Nadi'nin yazdığı ifade edilmiştir (Köktener, 2004, 85).

² Nadir Nadi'nin DP listesinden seçime girmesi, gazete üyeleri için bağlayıcı bir nitelik taşımamıştır. Gazetenin kendi içerisinde farklı görüşleri barındırabilen bir yapıya sahip olduğu, bazı isimlerin (Cevat Fehmi Başkut, Burhan Felek) CHP listesinden seçime girmeleri ve gazetede yer almaya devam etmeleriyle görülmekte idi. Buna karşın, gazeteden ayrılmayı seçen yazarları da olmuştur. Bunlardan biri, Cemal Sait Barlas, diğeri de Falih Rıfkı Atay'dır. (Faik, 2003, 185; 2003b, 229-230).

³Nadir Nadi'nin reye konulmayan önergesi, tasarıda sorumlu müdürlerin sayısının bire indirilmesine ilişkindir (TBMMZC, 14. Temmuz 1950, 743). Nadir Nadi'nin amacına ulaşan girişimleri de olmuştur. 1953 yılında Hamdi Orhon ile birlikte verdikleri, 5680 sayılı yasanın 36. maddesinin değiştirilerek, basın davalarının askeri mahkemelerde görülmesine son verilmesine ilişkin verdikleri önergenin kabul edilmesi bunlardan birisidir (Albayrak, 2004, 393).

⁴ Yazar, 1951 yılında Celal Bayar ve Adnan Menderes'le birlikte Trakya gezisine, 1952 yılında

mali kaynakları (posta ücretleri, resmi ilan, nakil ücretleri, kağıt fiyatları vs.) muhalefete yönelik bir baskı aracına dönüştürmüştür.

Cumhuriyet ise, yürütülen basın politikalarını zaman zaman eleştirmekle birlikte, iktidar ile yakın temas içindeydi. Gazeteden bir temsilci, iktidar yöneticilerinin toplantı ve gezilerinde mutlaka yer alması bunun en belirgin göstergesiydi. Yöneticilerin daha çok kendisine yakın gördüğü isimleri beraberinde götürdüğü bu geziler⁴ kadar gazetenin iktidarla ilişkisine dair ipucu veren diğer bir konu ise, Nadir Nadi'nin dönem içerisinde üstlendiği ya da kendisine teklif edilen görevlerdir. Nadi, DP iktidarının ilk yıllarında Avrupa Konseyi'ne temsilcisi olarak seçilmiş ve bu görevi altı yıl sürmüştür (Kabacalı, 1991, 3-4). 1954 seçimlerinin öncesinde; Nadir Nadi'ye Mükerrer Sarol tarafından Bern büyükelçiliği teklif edilmiş, fakat Nadir Nadi bunu reddetmiştir. Nadi anılarında Sarol ile görüşmesini aktarırken, gazetenin o günlerdeki siyasi duruşuna ilişkin şu bilgiyi paylaşmıştır: "...benimle görüşmesi de herhalde Cumhuriyet'i yanlarına çekmek isteğinden kaynaklanıyordu. O sıralar Cumhuriyet muhalif değil, Atatürk ilkeleri ışığında tam anlamıyla bağımsız bir gazete idi. CHP'nin o zaman ki hırçın tutumunu beğenmemekle birlikte demokratik bir hukuk devleti düzeninde bunu olağan karşılıyor. DP'nin hırçınlığa karşı hırçınlıkla karşı çıkmasını doğru buluyorduk. Böyle bir tutum, rejimi ve giderek ül-

keyi çıkmaza sürüklerdi. Yaptığımız, iktidarı uyarmaktan öteye geçmiyordu" (1981, 111-112).

1954 seçimleri öncesi DP, bir takım düzenlemelere gitmiştir. Bunlardan ilki, CHP'nin mallarının hazineye devredilmesine ilişkin bir kanun çıkartılması olmuştur. Gazete, bu konuda dengeli bir tutum sergilemeye çalışmış, iktidarın kararını uygulama biçimi ve zamanı açısından eleştirmiş, buna karşın muhalefetin böyle bir haksızlığına göz yumulmaması gerekliliğini de kabul etmiştir ("CHP Malları", Cumhuriyet, 2 Aralık 1953; "Nazik An Geldi Çattı", Cumhuriyet, 10 Aralık 1953). İktidarın seçim öncesi diğer bir girişimi ise, "Neşir Yoluyla veya Radyo⁵ İle İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun" olmuştur. Cumhuriyet'te konuya ilişkin ikili bir görüş oluşmuş, Nadir Nadi tasarıya ilişkin eleştirileri abartılı bulurken, Burhan Felek ise, aksine kanunun ciddi sıkıntılar oluşturabileceğine işaret etmiştir⁶.

Cumhuriyet, seçim yaklaştıkça iktidara da, muhalefete de yaranamaz bir hale gelmiştir. Gazetede çıkan bir yazıda, bu durumdan şikayet edilmiş ve bu yolla gazete tarafsızlığının altını bir kez daha çizmiştir. Bu açıklamaya yol açan olay ise, bir kaç gün arayla gazeteye yönelik CHP'li ve DP'li isimlerden gelen yorumlar olmuştur. İlk olarak, İstanbul yakınlarında çıkan CHP'li bir vilayet gazetesinin başyazarı, yazdığı yazılarda, ardından da CHP'li bir vandaş gazeteye yolladığı bir mektupta, Cumhuriyet'in DP'ye yakınlığından şikayet etmiştir.

Celal Bayar ile birlikte Ege gezisine, aynı yıl bu defa da Adnan Menderes'le birlikte Londra seyahatine, 1953 yılında Adnan Menderes'le birlikte Amerika gezisine katılmıştır.

⁵ Yeni kanun, radyoyu da düzenlemeye dahil etmiştir. Cumhuriyet, iktidarın radyo politikasını eleştirmekte, hatta bazı yayınlarında olumlu bir hava dahi sergilemekte idi (Cumhuriyet, 6 Ocak 1954). Buna karşın, Cumhuriyet'in radyoya bakışı uzun sürmeyecek, 1954 seçimleri sonrası farklılaşacak, gazetede radyo politikasına ilişkin eleştiriler başlayacaktır.

⁶ Kanun tasarısının Meclis görüşmelerinde söz alan Nadir Nadi ise, kamuoyunda sert tartışmalara neden olan kanununun yeni bir sınırlama getirmediğini belirterek, farklı bir yorum getirmiştir. Konuşmasında, basına ispat hakkının verilmesi konusunu da, geçmişte halledilmemiş bir meselenin o güne yansımaları olarak ele alan yazar, ispat hakkının gerekliliğini savunmuştur. (TBMMZC, 8 Mart 1954, 473). Buna rağmen Nadi, ispat hakkının karşısında yer almakla suçlanmış ve hatta tasarıya "beyaz oy" dahi verdiği ileri sürülmüştür. Yazar ise kendisini savunmuş ve sözlerinin çarpıtıldığını ifade etmiştir (Cumhuriyet, 13 Mart 1954). Burhan Felek ise, "Tekrar Basın Davaları" başlıklı bir yazı kaleme almış, Nadi'den farklı olarak, basın kanununun maddelerindeki aksaklıkları ifade ettikten sonra, benzer suç işleyen kişinin milletvekili olması halinde, dokunulmazlık nedeniyle "elini kolunu sallaya sallaya" gezdiğini, öte yandan basında ve radyoda bu şekilde yayın yapanlar herhangi birinin derhal hakim huzuruna götürüldüğünü, bu durumun "muazzam bir haksızlık" olduğunu ve bu durum devam ettikçe de, gerçek adaletin asla sağlanamayacağını ifade etmiştir (Cumhuriyet, 23 Ocak 1954).

İkinci olarak da Zafer; Cumhuriyet'te yayınlanan bir röportajdan yola çıkarak, gazetecinin gözlerini kötü niyetlerin bürüdüğünü ve yalancı olduğunu ileri sürmüştür. Cumhuriyet, bu iki iddiadan bahsetmiş, bu örneklerin kendilerine tarafsızlığın ne kadar güçleştiğini gösterdiğini, fakat "Cumhuriyet'in tarafsızlığının bu tarz ateş tecrübelerini çok geçirmiş, eski ve ananevi denilebilecek bir bağımsızlık" olduğunu ve her durumda da devam edeceğini belirtmiştir (Cumhuriyet, 8 Nisan 1954).

1954 seçimlerinde, DP oy oranını arttırmış olmasına karşın, hırçınlaşmış ve baskı politikalarını daha da arttırmıştır. 1954 seçimleri sonrası, gazetecilere yönelik ağır cezalar ardı ardına gelmiştir. İşler, bu boyuta gelince, İstanbul Gazeteciler Sendikası harekete geçerek bir ir toplantı düzenlemiştir. Toplantıda, kanunun eksik tarafları ve basın hürriyetiyle bağdaşmayacak hükümleri üzerinde durulmuş, bunların değiştirilmesi ve basın affi çıkarılması istenmiştir. Bu girişim, iktidar organları tarafından temyiz üzerinde etki yaratıp, mahkeme kararının bozulmasında rol oynayacağı iddiasıyla suç olarak görülmüştür. Cumhuriyet, af girişimlerinde bulunmanın kararın bozulması üzerinde etki yapacağı düşüncesinin yanlış olduğu, hem böylesi bir isteğin basın tarafından suçunu kabul etmek olacağı görüşünü dile getirmiştir (Cumhuriyet, 15 Ekim 1954).

DP'deki değişim, her ne kadar Cumhuriyet'i de rahatsız etse de, kopuşu bir anda olmamıştır. Cumhuriyet'te bir müddet daha DP yöneticilerine yönelik sempati dolu yazılar yer almıştır. Örneğin; bir haberde gazetenin daha evvel dikkat çektiği bir konuya, iktidarın gösterdiği ilgiye teşekkür edilmiş ve eski iktidarla yeni iktidarın kıyaslamasına gidilerek, eski kötü huyların geride kaldığı ve bu tarz davra-

nışların arkasının gelmesini bekledikleri ifade edilmiştir ("Teşekkür", Cumhuriyet, 5 Kasım 1954). Bir müddet sonra ise, gazetenin iktidarla ilişkisi "inişli çıkışlı" bir hal almış; gazetenin haber ve makalelerinde olaylara göre değişen yorumlara rastlanmaya başlamıştır. O dönemde iktidar çevrelerinin dikkatini özellikle Feridun Ergin'in kaleminden çıkan yazılar çekmiş ve yazarın partiden ihracı dahi gündeme gelmiştir.

İç politikaya Menderes iktidarının hakimiyetini genişletme girişimleri damgasını vururken; dış politikada ise, Kıbrıs'ın yönetiminin nasıl şekilleneceği bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Kıbrıs konusu, Cumhuriyet tarafından başlarda önemsenmemiş, diğer gazeteler gibi Cumhuriyet de bu konuda etkin bir şekilde yayın yapan Sedat Simavi'yi ciddiye almamıştır. Fakat, Kıbrıs siyasi açıdan önemli bir boyuta ulaştığında, Cumhuriyet'in de konuyu ele alış biçimi değişmiştir. Cumhuriyet, "6-7 Eylül Olayları"nı, hükümet ile aynı çerçevede nitelendirmiş ve gazete bu tutumu nedeniyle "resmi gazete konumunda yayın yapmakla" suçlanmıştır (Parlar, 1997, 222). Nadir Nadi ise, o günleri değerlendirirken, iddia edilenlerin aksine, hükümet ile aralarının oldukça açık olduğunu ifade etmiş ve hatta bu nedenle gazetesinin kağıt sıkıntısı çekerek, kapanma aşamasına dahi geldiğini dahi söylemiştir. Yazının devamı ise, oldukça ilginç gelişmiş, yazar sorunlarına çözümün "kavgalı" olduklarını ifade ettiği iktidardan geldiğini, başbakanın "sonucu göze alamayarak", gazeteye kağıt temin ettiğini, bunun da bir kere ile de sınırlı kalmadığını aktarmıştır Cumhuriyet'in iktidarla ilişkisindeki tutarsızlıklarını Nadir Nadi, Menderes'in duygusal kişiliğine bağlamıştır. Yazar, başbakanın zaman zaman kendilerine

⁷ Adnan Menderes, seçim sonrası Bedii Faik'le bir görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşmede, gazete patronlarının seçimlerde DP'nin nasıl bir sonuç alacağını düşündüklerine dair aralarında bir konuşma geçmiş ve Menderes, Nadir Nadi için "onun dahi pek öyle ahım şahım bir inancı yok gibiydi, karşıımızdakilere pekala da gülümsemiş ve imkan tanımıştır" yorumunu yapmıştır (Faik, 2003b, 168-169).

⁸ Cumhuriyet'ten Nadir Nadi İstanbul'dan, Mekki Sait Esen Balıkesir'den, Sabahaddin Sönmez de Konya'dan milletvekili seçilmişlerdir (Birgit, 2006: 149).

⁹ 1955-1960 arasında 867 gazetecinin mahkumiyetiyle sonuçlanan 2300 basın davası açılmıştır (Koloğlu, 1992, 69).

¹⁰ Basın suçlarının affedilmesi konusunu o günlerde çokta fazla ciddiye almayan gazete, birkaç yıl sonra cezaevindeki gazetecilerin hürriyetine kavuşması gerektiğini kendisi isteyecek ve bu yönde iktidarı harekete geçirmeye çalışacaktır (Cumhuriyet, 9 Kasım 1958).

eleştirilerinden ötürü kızdığını, zaman zaman selamı kesip, normal gereksinimlerini karşılamalarının önüne yasadışı engeller çıkardığını, fakat sonuçta da kendilerine kıyamadığından bahsetmiştir(1981, 44-46).

6-7 Eylül olayları, hükümetin siyasi arenada hayli yıpranmasına yol açmış ve buna ekonomik sorunlar ve basına ispat hakkı verilmemesi tartışmaları da eklenince, hükümet istifa etmek zorunda kalmıştır. Hükümet yeni programını parti içi ve dışından gelen temel şikayetler dikkate alarak kaleme almış, fakat bu vaatler de kağıt üzerinde kalmıştır. Seçimlere kadar ise dış politika ağırlıklı bir dönem geçirilmiş, Batı ile ilişkilerin güçlendirilmesine hizmet eden girişimlerde bulunulmuştur. 1957 seçimlerinde DP oyların sadece % 47.3'ünü almış ve 424 milletvekili çıkarmış, oyların % 40.6'sını alan CHP ise, 178 sandalye kazanmıştır (Şenşekerci, 2000, 226 ; Yalçın, 2004, 488). HP oyların %3.8'i ile dört sandalye alırken, CMP de oyların %7'sini alarak dört sandalye elde etmiştir.

Cumhuriyet, 1957 seçimlerinden sonra açık bir muhalefete yönelmiştir. Nadir Nadi'nin seçimlerinde adaylığını koymaması (Kabacalı, 1991, 3-4) ve 1957 seçimlerine DP listesinden katılan Ali İhsan Göğüş ve Şahap Balcıoğ-

lu'nun gazetesyle ilişkilerini kesmesi, bu konudaki tavrı açıkça ortaya sermiştir (Birgit, 2006, 230). Buna karşılık DP yönetimi de, gazeteye cephe almış, özellikle de Vatan Cephesi propagandalarında Nadir Nadi'ye ve gazetesine yönelik ağır eleştirilerde bulunulmuştur (İlknur, Cumhuriyet, 27.8. 2003, 9; İnuğur, 1992, 285-286; Nadi, 1981,71-128). İktidarın gazeteye ilişkin suçlaması, "maksatlı habercilik" yaptığı yönünde olmuştur. O günlerde gündemde yer alan iç tüzük değişiklikleri ile ilgili olarak gazetenin Prof. Hüseyin Nail Kubalı'nın demecini yayınlaması üzerine, Devlet Bakanı Tevfik İleri gazeteye bir tezip göndermiş ve Cumhuriyet'i kasıtlı hareket etmekle suçlamıştır (Cumhuriyet, 6 Ocak 1958). Ertesi gün, Nadir Nadi yazısında suçlamaları reddetmiş, başka bir anayasa profesörü son değişikliklerin Anayasaya uygun olduğunu söyleyecek olursa, onun sözlerini de yayımlayacaklarını ifade etmiştir ("Sert Bir Cevap Üzerine", Cumhuriyet, 7 Ocak 1958). Bu tartışmaların üzerinden çok geçmeden Prof. Kubalı, Milli Eğitim Bakanlığı emrine alınmış, bunun üzerine Nadi bir yazı daha yazarak ("Kazanan Kim", Cumhuriyet, 4 Şubat 1958; Kabacalı, 1994, 255-256), profesöre sahip çıkmış ve iktidarı karşısına almaktan çekinmediğini belli etmiştir.

Ekonominin gittikçe kötüleşmesi basını,

¹¹ Cumhuriyet'ten Doğan Nadi "Yedi Dakika" başlıklı fıkra köşesinde, Simavi'den şu sözlerle bahsetmiştir: "Lefkoşe, bilmem kaç (Hususi Muhabirimden)-Kıbrıs Valisi Sir Andrew Wright beyanatta bulunarak demiştir ki : Ada başpiskoposu Makarios ile Türk başpiskoposu Sedat Simavi'nin müteaddit defalar tekrar ettikleri teklifleri kabul edemem. Hükümetim ne yapsın. Bir başpiskoposun dediğini yerine getirsek, öteki başpiskopos darılacak. İyisi mi, her iki piskoposu da iyi geçindirmek için biz burada oturmağa karar verdik" (aktaran Barutçu, 2004, 41).

¹² 6733 sayılı kanunda ve "Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun"da yapılan değişiklik bunlardan biridir. Kanun, DP Meclis grubunda görüşüldüğünde ise, Adnan Menderes'in 1950'de basına özgürlük vermekle hata ettiklerini itiraf etmesi üzerine (Kabacalı, 1990, 172), grupta sert tartışmalar yaşanmış ve Menderes'e ciddi eleştiriler yöneltilmiş, hatta ılımlı bir parti üyesi olarak bilinen Burhanettin Onat, grup başkanlığından istifa etmiştir. Basın ise, yeni basın kanununun getirdiği kısıtlamalar nedeniyle bu konuda görüşlerini açıklamaktan kaçınmıştır (Ahmad ve Ahmad,1976, 153). 6 Haziran'da kabul edilen 6733 sayılı yasa ile toplantı ve gösteri haklarına da önemli kısıtlamalar getirilmiştir. Siyasi partilere toplantı yapmak için izin alma zorunluluğu getiren bu düzenlemede, resmi görevlilerin gözlemci olarak bu toplantılara katılması da öngörülmüştür. Muhalefet partileri bu düzenlemeleri protesto için 10 gün süre ile meclis çalışmalarına katılmamışlar, fakat bu protestoları bir işe yaramamış, kanunun yürürlüğe girmiştir (Ahmad ve Ahmad, 1976, 51; Eraslan,2004, 563; Eroğul, 1998, 192).

¹³ Nadi, iktidarı populist davranışlar sergilemekle ve planlı bir politika üretmemekle suçlamakta, dış

hem mali açıdan etkilemiş; kağıt, mürekkep, vs. gibi ihtiyaçlarına zam gelmesi ya da temel ihtiyaç maddelerinin bulunamaması nedeniyle sıkıntı yaşanmış; hem de iktidar ekonomik gidişin kamuoyuna yansımalarını istemediği için basın üzerindeki baskısını arttırmıştır. Öyle ki, gazeteler tekzipten ve yayın yasaklarından yer bulup, sütunlarına haber, yazı koyamaz hale gelmişlerdir. Cumhuriyet'te de cevap ve düzeltme yazıları ve yayın yasakları¹⁶ sıklaşmıştı. Gazetede hemen her gün yer alan bu tarz yazılar, gazeteyi yıldırılmamış; aksine gazete konu üzerine "haklılığını" ortaya koymak üzere cevap ve düzeltmenin yayınlanmasının ardından başka örneklerle görüşünü savunmaya devam edip, konu hakkında "gerçek" ortaya çıktığında, haberin ya da yazının tekzip edilmiş olduğunu okurlarına hatırlatmıştır. Cumhuriyet yayın yasaklarına da tepkisini göstermiş, bu baskıları protesto etmek ve kamuoyuna durumu belli etmek için haber yerlerini beyaz boşluklar halinde bırakmıştır.

İhtilale doğru giden süreç ise, oldukça sınırlı geçmiştir. CHP muhalefetine yurt çapında yoğunlaştırdığı gezi ve mitinglerden rahatsız olan iktidar, CHP'nin ve basının sovruşturulmasını amaçlayan bir komisyon kurul-

ması kararı almıştır. Tahkikat komisyonunun kurulması anayasaya aykırı görülerek, büyük bir tepki almış ve siyasi çevrelerin gençliğin protestolarına neden olmuştur. Harp Okulu öğrencilerinin Ankara'daki yürüyüşü ise, birkaç gün sonra yaşanacakların provası niteliğinden olmuş ve 27 Mayıs sabahı Kurmay Albay Alparslan Türkeş'in sabah saat 4.30'da radyoda yaptığı konuşmayla sona ermiş ve Türk silahlı kuvvetleri yönetimi ele almıştır (Ahmad ve Ahmad, 1976, 211; Albayrak, 2004, 541; Eraslan, 2004, 576; Zürcher, 2000, 350).

Cumhuriyet'in Meclis Tahkikat Komisyonuna ilişkin manşeti, "Dün kurulan Meclis Tahkikat Encümeni işe başlarken üç yasak kararı verdi" şeklinde olmuştur. Haberde, Tahkikat Komisyonu'nun 15 üyesinin resimleri de yayınlanmış, resim altı olarak da, "CHP ile bir kısım basının faaliyetlerini tatbiki memur Meclis Tahkikat Encümeni azaları" ibaresi yazılmıştır (Cumhuriyet, 19 Nisan 1960; Oral, 1968 : 188). Nadir Nadi de, 27 Nisan 1960 günlü başyazısında, DP yönetimini uyarılmış, alınan bu kararın ülkedeki "göstermelik" de olsa halen yürürlükte olan hürriyet ve hukuk rejimini ortadan kaldırdığını, böyle bir idare anlayışına sahip iktidarın uzun süre yönetimde

---

borçlanmanın hükümet programının temelini oluşturduğunu ve demokrasi çizgisinden sapılsa dahi, ABD'nin desteğinden mahrum kalmayacaklarına dair bir inanç beslediklerini söylemekte idi. Ayrıca, 1957 seçimlerinin DP'nin politikalarının başarısızlığını ortaya koyduğunu ve iktidarın halk desteğini yitirdiğini, buna karşın CHP'nin iktidarın bazı hileli hareketlerine karşın oy oranını artırdığının altını çizmekte idi (1981: 70-71).

¹⁴ Buna göre, sözlü sorular yalnız Cuma günleri ve en fazla bir saat müzakere olunacaktı. Bakanlar bu sorulara kamu çıkarı gerekçesiyle isterlerse cevap vermeyebileceklerdi; dokunulmazlığın kaldırılması için eski metinde anayasanın 12. ve 27. maddelerine gönderme yapılmış iken, şimdi basit bir suçlamayla dokunulmazlığın kaldırılması mümkün hale geliyor, ayrıca meclisten çıkarma cezasının üst sınırı üç oturumdan on iki oturuma yükseltilip, bazı hallerde tüm maaşın kesilmesine kadar gidecek para cezaları konuyordu. Nihayet kürsüde konuşan milletvekillerinin hoşla gitmeyen sözleri, "lisan temizliğinden" ayrıldıkları gerekçesiyle ve çoğunluğun kararıyla tutanaklardan çıkarılabilecekti. Muhalefetin etkinliğini engellemeye çalışan hükümet, Meclis başkanlığının gücünü arttırarak, zabıtların istediği gibi düzenlenmesini böylelikle garantiye alıyordu. Muhalefet, Meclisi terk etmesine rağmen bu tasarının kanunlaşmasını önleyemeyecek, bunun üzerine "hakimiyetin artık tamamen hükümetin eline geçtiğini" ilan edecektir (Cin, 1992: 14- 15; Eraslan, 2004: 568; Eroğul, 1998: 156- 157, 188-189).

¹⁵ Nadir Nadi, her profesöre karşı aynı koruyucu tavır içinde olmamıştır. Prof. Aydın Yalçın'ın, DP'yi eleştirip, ardından AP'den milletvekili seçildiğinde, DP dönemini altın dönem olarak nitelmesine oldukça sert tepki vermiştir (1981: 78-79).

¹⁶ Gazetede yayın yasaklarının artmaya başladığı o günlerde, Cumhuriyet'in de artan bir biçimde haber ve yorumlarında iktidarın olumsuz uygulamalarını gitgide daha fazla konu etmeye başladığı görülmüştür (Bu

kalamayacağını ifade etmiştir (Cumhuriyet, 27 Nisan 1960; Çavdar, 2000: 83; İnuğur, 1992: 363-366; Köktener, 2004: 83). Bu yazıdan üç gün sonra Cumhuriyet'te Ali Ulvi'nin bir karikatürü yayınlanmıştır. Altında, "Uçtu Uçtu" yazısı bulunan bu karikatür, başta Neron olmak üzere Hitler, Mussolini, Batista ve benzerleri diktatörlerin arkasından Adnan Menderes'i de sıraya koymakta ve sonunun iyi olamayacağını belirtmektedir. Bu karikatür nedeniyle Nadir Nadi'nin Sıkıyönetim Komutanlığı'nda ifadesi alınmış, Cumhuriyet'in o günkü sayısı toplatılmış, gazete 10 gün süreyle kapatılmıştır (Ahmad ve Ahmad, 1976, 209; Albayrak, 2004, 402-403; İnuğur, 1992, 363-366; Kabacalı, 1990, 184; Kabacalı, 1991, 3-4; Kabacalı, 1994, 266-267; Köktener, 2004, 83; Tılıç, 1998, 81).

27 Mayıs 1960 tarihli, Cumhuriyet'in ilk (erken) baskısında; DP milletvekillerinin durumunun düzeltilmesi yolundaki önerileri, üniversite senatosunun Menderes'e cevabı, Ankara Üniversitesi Rektörü'nün üniversitenin açılması istemi büyük başlıklarla verilmişti (Kabacalı, 1994, 271). Daha sonra ülkede askerlerin yönetime el koyduğunu öğrenen gazete, başlığını "Kahraman Türk Ordusu Bütün Memlekette Dün Gece Sabaha Karşı İdareyi Ele Aldı" şeklinde yenilemiştir (Cumhuriyet, 27 Mayıs 1960). Cumhuriyet, ihtilale destek¹⁷ vermiş ve Türkiye için bir dönüm noktası olarak görmüştür. Nadir Nadi ihtilalin birkaç gün sonrası kaleme aldığı "Dönüm Noktası" başlıklı yazısında on yıla ilişkin bir değerlendirme yapmış ve yaşanan bu siyasi deneyimden ders alınması gerektiğini ifade etmiştir (İnuğur, 1992, 380; Köktener, 2004, 105-107). Gazete bir müddet daha yeni yönetim hakkında olumlu bir yayın sürdürecekti, fakat gazetenin destek-

leyici tavrı çok uzun sürmeyerek, 27 Mayıs'ın üzerinden daha iki yıl geçmeden yeni yönetim ile gazetenin arası açılacaktır.

b. Nadir Nadi'nin Başyazılarında Demokrat Parti'nin Basın Politikalarına Bakış

b.1. 1950-1954 Yılları Arasında Nadir Nadi Tarafından Kaleme Alınan Başyazılar

Yazarın basınla ilgili ilk yazıları, bu alanda yapılmasını istediği icraatları iktidarla paylaşmak ve yapılanlar içinde hatalı gördükleri konusunda uyarmak mahiyetinde idi. Örneğin; bu yazılardan birinde Nadi, tek parti döneminde ve 1950 seçimlerine kadar geçen sürede basın toplantılarının ihmal edildiği ya da sadece direktif vermek amacıyla yapılageldiğini hatırlattıktan sonra, yeni hükümetten demokratik esaslara dayalı düzenli basın toplantıları gerçekleştirilmesini beklediğini ifade ediyordu ("Basın Bir Bağdır", Cumhuriyet, 15 Haziran 1950). Yazar, bir başka yazısında da; ırkçılık, yobazlık, solculuk maskesi altındaki düşman faaliyetlere karşı tedbir alınması gündeme geldiğinde; bu tedbirlerin fikir hürriyetini baltalayabileceğine işaret edip, hataya düşülmemesi gerektiğine dikkat çekiyordu ("İlk Şart: Basın Hürriyeti", Cumhuriyet, 3 Ocak 1951). Aynı konulu bir başka yazısında da, basının "ırkçılık, yobazlık ve solculuk" konularına karşı oldukça duyarlı olduğunu ve bu aşırı akımlarla mücadele konusunda büyük bir görev üstlendiğini belirterek, iktidara çıkaracağı kanunlarla ya da ceza kanunundaki maddelerde gideceği değişikliklerle basının desteğini yitirebileceğini ima ediyor ve buna göre hareket edilmesi yönünde iktidarı uyarıyordu ("Basına Dikkat", Cumhuriyet, 18 Mart 1951).

Nadir Nadi'nin eleştirileri, iktidar cephesinde olumlu bulunmayıp, kendisine bazı uya-

¹⁷ Nadir Nadi, bu tarihi süreci desteklemenin ötesinde oluşumunda diğer gazeteci arkadaşlarıyla birlikte aktif rol üstlendiklerinin altını çizmiş ve bundan dolayı da oldukça gururlu olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir: "... bir böbürlenme duygusu hafiften içime yayılıyor. Ee ne de olsa gazeteciyiz, basın mensubuyuz. Falih, Bedii, Çetin, Metin biz de hürriyet uğruna az mı çalıştık yani? Biz susup otursaydık şu uslu kalabalık hiç yerinden oynar, bir yanardağ heybeti ile ayaklanırmı idi? Biz olmasak Milli Birlik Hareketi doğar mı idi acaba? Biz olmasak hangi yarbay, hangi albay hangi general artık kımıldamak bir şeyler yapmak gerektiğini düşünebilirdi? İktidar koltuğunu düşüklerin başında parçalayan aslına bakılırsa bizdik biz. Biz olmasak?" (1971: 46).

rılarda bulunmuş olacak ki, tarafsız olarak yayın hayatının güçlüğüne dikkat çeken bir yazı kaleme alıyor ve tarafsız olunmasının mümkün olunamayacağı yönündeki görüşlere karşı çıkıp, partili olup da tarafsız kalmanın bile mümkünlüğüne işaret ediyordu (“Ya Benden Ya Ondan”, Cumhuriyet, 21 Haziran 1951) Bir başka yazısında da bağımlı, bağımsız gazeteci kavramını irdeleyen yazar, Cumhuriyet’in “bağımsız gazeteler” arasında görüldüğünü ifade ediyor, kendisinin ve gazetesinin duruşunu şu sözlerle ortaya koyuyordu: “bizim bağımsızlığımız sadece bugünkü partilere karşıdır. Yoksa biz hiçbir kuvvetin yerimizden sarsamayacağı kadar sımsıkı bağlı adamlarız. Okuyucularımız çok iyi bilir, bizim bağlılığımız Atatürk’e, Cumhuriyet’e ve devrim ilkelerindedir. Ben şahsen elime kalemi aldığım günden beri bu saydığım varlıklara daima bağlı kalmaya dikkat ettim. Atatürk’ün büyük emanetini korumayı kendi naçiz ölçülerimle en büyük vazife bildim. İktidarda bulunanların icraatını en ziyade bu noktadan inceledim, hükümlerini bu noktadan verdim ...” (“Hangi Bağ”, Cumhuriyet, 1 Nisan 1952).

DP’nin hatalı politikaları devam ettikçe, Nadir Nadi’nin yazılarındaki eleştiri dozu da artıyordu. Örneğin bir yazısında, basın DP’den beklentilerinin boşa çıktığını, kısa zamanda DP’nin eleştirdiği zihniyete sahip çıktığını, antidemokratik kanunlara, ceza kanunlarındaki hürriyet kısıcı maddeleri koruduğunu yazıyor ardından da resmi ilan dağıtımındaki yandaşlık usulünden doğan adaletsizliğe değiniyordu. Resmi ilan konusundaki, ilanın gazetelere dağıtılması yerine bir resmi gazete yayınlanması yönündeki teklifine, fikir hayatının gelişmesine balta vurulmuş olacağı sözleriyle rağbet edilmediğini belirten Nadi, fikir hayatının yalnızca siyasilerin kendi fikirlerinin hayatı olduğunu anlادığını belirterek, yazısını tamamlıyordu (“Yandan Baskı”, Cumhuriyet, 2 Ağustos 1951). Kendi fikirlerine yaşama hakkı verip, muhalif gazetecileri mahkemeye gönderen DP iktidarını, bu hatalı yolundan dönmesi için uyarı yazar, basın ile iktidarın ilişkilerinin istikrar kazanması gerektiğini, bu tarz “lüzumsuz” davalar açacak

yerde, hoşgörülü olup, basına serbestlik sağlmasını, eleştirilere yapılanlarla karşılık vermesini salık veriyordu (“Basın Politikası”, Cumhuriyet, 23 Ocak 1952).

Seçimlere kısa süre kala basın kanununda bazı değişiklikler yapılması gündeme geldiğinde; Nadir Nadi’nin yorumlarında bir farklılaşma dikkati çekiyordu. Uzun süredir iktidarı, basın politikası nedeniyle eleştiren Nadi, konuya farklı bir bakışla yaklaşıyordu. Yazar ilkin, kanunda yapılan değişiklikleri, iktidar ve muhalefet cephelerinin bambaşka yorumladıklarını belirtip, iki tarafın yorumlarını özetliyordu. Muhalefetin, iktidarı bu kanunun getireceği antidemokratik önlemlerle, şeref ve haysiyet parolası altında eleştiri hürriyetini kısıarak, seçimi kaybetmemeye çalışmak ile suçlandığını, buna karşılık iktidarın bu kanunu çıkarmaktaki amacının ortalıktaki anarşik manzaraya son vermek, hürriyeti başkalarının namusunu lekelemeye yarar bir silah olarak kullanmak isteyenlere imkan bırakmamak olarak açıkladığını belirtiyordu. Bu konuyu değerlendirirken muhalefetin kaygılarını dikkate almadan, iktidarın görüşünü temel alarak değerlendirme yapan Nadi, yürürlükteki ceza kanunlarının bahsedildiği üzere vatandaşı ve siyasileri koruyamaması söz konusu ise, burada çözümün basın kanununu değiştirmek değil de, ceza kanunlarındaki hükümleri güçlendirmek olduğunu belirtiyor, biraz da eleştiriye tahammüllü olunması gerektiğine işaret ediyordu (“Hangi Basın Rejimi”, Cumhuriyet, 8 Aralık 1953). Nadi, konuya ilişkin bir başka yazısında da, teklif edilen tasarıların “gazetelerin ağızına kilit vurma çabaları” olarak değerlendirilmesine inanmak istemediğini belirtiyordu. Kanunda değişikliğe gidilmesini değil de, zamanlamasını yanlış bulan Nadi, seçim öncesi böylesi bir girişimi halka açıklamanın mümkün olamayacağını, halkın başka anlamlar arayacağını söyleyerek, iktidarı “taktik hatasına” düşmüş olmakla eleştiriyordu (“Dar Kapı”, Cumhuriyet, 9 Aralık 1953; “Bu Telaş Niye”, Cumhuriyet, 23 Aralık 1953)¹⁸.

Basın kanunu maddelerindeki değişikliklere ilişkin tasarı hakkında kamuoyunda gitgide artan eleştiriler üzerine konuyu yeniden ele

alan Nadi, kanun tasarısını incelediğini, kanunun siyasi inançları ifadeye engel olacak en ufak bir sınırlama getirmediğine ikna olduğunu belirtiyordu. Nadir Nadi, yazısının devamında ise, tasarımı eleştirenleri suçlar tarzda şunları söylüyordu: "...yalnız hedefine ulaşmak için rakibinin manevi varlığını yıkmayı iş edinenlerimiz, demokrasiyi küfür ve iftira hürriyetine bir sayanlarımız bundan memnun kalmayacaklardır". Bu sözleri ile iktidara yaklaşan Nadi, tasarının "suiistimale uygun olması" gerekçesiyle en çok eleştiri alan maddelerinden biri olan "şikayete bağlı olmaksızın dava açılması"nı ele alıyor, bu madde nedeniyle vatandaşları muvafık-muhalef diye iki zümreye ayrılacağı ve birincilerin mağdur olurken, ikincilerin diledikleri gibi konuşabileceklerinin iddia edilemeyeceğini; bir an için savcıların hükümet emriyle harekete geçecekleri farz edilse bile, muhalefeti bu yönde bir kısıtlamaya tutmadıktan sonra, ortada bir mağduriyetin olamayacağını, çünkü bu durumun vatandaşın şikayet hakkını ortadan kaldırması gibi bir durum olmadığını belirtiyordu. Yazar, ileri sürülen iddiaları, dişe dokunur bulmuyor ve bu eleştirileri iktidar ne yaparsa beğenmemek, ardında kötü niyetler aramak olarak niteliyordu ("Ağzıyla Kuş Tut-san", Cumhuriyet, 24 Ocak 1954).

b.2. 1954 - 1957 Yılları Arasında Nadir Nadi Tarafından Kaleme Alınan Başyazılar

Nadir Nadi, basın hürriyeti üzerine yoğun bir şekilde yazmaya, bu dönemde de devam etmiştir. Yazar, bu yıllarda iktidarın basın politikalarını eleştirmeye başlamıştır. Fakat dönemin başında Nadi'nin halen Başbakan ve yakın çevresinin "iyi niyetlerinden" şüphe etmediğini ve yaşanan bazı olumsuzlukları kişisel hatalara bağlamaya çalıştığı görülmüştür. Örneğin, Ceza Muhakemeleri Usulüne ait kanun tasarısına tutuklama sebebi eklenmesi gündeme geliyordu. Basın ve seçim hürriyetine yönelik kısıtlamalara yol açacağı ifade edilen bu mad-

deler, büyük tepki ile karşılanıyordu. Bu tepkileri haklı bulmasına karşın, o günlerde Başbakanın ve parti ileri gelenlerinin demokratik bir iklim yaratılması yolunda çabaları olduğunu düşündüğü için bu maddeleri teknik yardımcıların hatası olduğuna yormak isteyen Nadi, Adalet Bakanının metne yeniden bakması gerekliliğine işaret etmekle yetinmiştir ("İşin Püf Noktası", Cumhuriyet, 24 Mart 1955). Öte yandan, basına ispat hakkı tanınmaması üzerine kaleme aldığı yazıda, bazı DP'lilerin bu konudaki girişimlerinden bahsetmiş, ardından da teklif sahiplerinin DP'li olmasına rağmen bir sonuç alabileceklerini inanmadığını belirtmiştir. Kendisinin de bir önceki sene bu konuda yapmış olduğu girişiminin cevapsız kaldığını yazısında hatırlatan Nadi, basının tek sıkıntısı bu olmamakla birlikte, bunun hallolması halinde basının iktidara en azından güven duygusunun yeniden tazeleneneğine işaret etmiştir ("Geç Olsun Da", Cumhuriyet, 24 Şubat 1955).

Yazar, "basın hürriyeti var mı, yok mu" tartışmalarının yoğun bir biçimde tartışıldığı günlerde, kendisi de bu sorunun cevabını yazılarında sorgulamış ve bu soruya yanıtı, "kanuna göre yok, fiiliyata göre var" olarak özetlemiştir. Fakat, yine de "yok" cevabının ağır bastığına işaret eden Nadi, her ne kadar fiiliyata herkes istediğini yazıp çiziyor gibi görünse de, bu durumun bir garanti olmadığı sürece her an bambaşka bir hale bürünebileceğini, bu nedenle de basın hürriyetinin olmadığını söylemenin daha doğru olacağını vurgulamıştır ("Var Ve Yok", Cumhuriyet, 5 Ocak 1956; "Açıl Kilit", Cumhuriyet, 8 Mart 1956).

Mali sıkıntılar, basını sıkıntıya sokan en büyük sıkıntılardan biri olmasına karşın, Nadir Nadi'nin bu yönde makalesi yok denecek kadar azdır. Bunlardan bir tanesi, kağıda yapılan %50 oranında zam üzerinedir. Başbakanın basına hücumlarının hemen ertesinde böylesi bir kararın alınmasını meslektaşlarının baskı tedbiri olarak yorumladığını aktaran

¹⁸ İlk, "Dar Kapı" başlıklı makale, 1950 Kasım ayında, üçüncü "Dar Kapı" başlıklı makale ise, 16 Ekim 1958 tarihinde yayınlanmış olup, üç makalenin birbiri ile içerik olarak örtüşmediği görülmüştür.

Nadi, olayı bu şekilde ele almıyor, diğer başka maddelere sürekli zam geldiğini, bu nedenle bunu başka nedene bağlamanın dar bir düşünce olduğunu ifade ediyordu. Hükümetin iktisadi devlet teşekküllerinin kendi gelirleri ile yetinmeleri konusunda dikkat edileceği ve bütçeden ek ödenek verilmeyeceği açıklaması sonucunda kağıt fabrikasının zam yapmak durumunda kalmış olabileceğinin göz önünde tutulması gereken yazar, kağıda zam yapılmasının sebebinden çok kağıt dağıtımındaki adaletin önemli olduğuna dikkat çekmiş, fakat bu konuyu fazla detaylandırıp, üzerine yorum yapmamıştır (“Kağıda Zam”, Cumhuriyet, 9 Şubat 1956).

Nadir Nadi, gün geçtikçe iktidarın basın politikalarının ardında yatan nedenleri sorgulayan yazılara ağırlık veriyordu. Başbakanın basın ve muhalefetin tuttuğu yolu beğenmediğini; söz ve yazı ile ortaya konan düşüncelerin halk arasında huzursuzluk yarattığını ve memlekette ekonomik sıkıntıyı arttırdığını düşündüğünü aktarıyordu. Nadi, Menderes gibi düşünmediğini belirtiyor, muhalefetin ya da basının “feryat etmesi” ile ekonomik darlığın artması konusunda sebep-sonuç ilişkisi kurmanın mümkün olmadığını, ancak gerçekten ekonomik güçlüklerin artıp, geçim imkanları daraldığında, halkın muhalefeti dinleyip, ona bel bağlar hale geleceğine ve seçimlerde oyunu ona vereceğine işaret ediyordu. İktidarın da bunu engellemek için bu tedbirlere yöneldiğini belirtiyor ve hatalı bir yol izlediğini söylüyordu. Gazetelerde ya da meydanlarda dertleri aksettirilen halkın biraz olsun ferahlayacağını, fakat bu yolun tıkanması halinde hoşnutsuzluğunun daha da artacağını ve kulaktan kulağa yayılacak olan haberlerin daha güçlü bir etki yaratacağı, bunun da kendilerini daha fazla rahatsız edeceği konusunda iktidarı uyarıyordu (“Yanlış Yol”, Cumhuriyet, 31 Mayıs 1956). Kanunun basına getireceği kısıtlamaları ele almaya devam eden Nadi, kanunda geçen devlet adamının itibarının kırılması yönündeki ifadenin net ve kesin sınırlarla belirtilmemiş olmasının sıkıntı doğuracağını, cümlelerin her anlama çekilebileceğini, bu durumun da eleştiri hürriyetinden ülkede söz etmenin imkan-

sız hale geleceğini dile getiriyordu. Kendi fikrince devletin itibarının kırılmasının eleştiri yoluyla olmayacağını, gerçeklerin konuşulmasına engel olmanın, demokratik hak ve hürriyetlere baskı altında tutma ile olacağını belirtiyor ve bunların totaliter zihniyetin belirtileri olduğunu vurguluyordu (“İtibar”, Cumhuriyet, 6 Haziran 1956).

Kanunun kabulünün ardından yazdığı yazıda Nadir Nadi, çekincelerinin gerçeğe dönüştüğünü yazıyordu. Son değişiklikler ile birlikte basının, hükümet ve bakanlar hakkında can sıkıcı hiçbir şey yazamaz hale geldiğini, hükümet üyelerinin de bütün mesailerini cevap ve düzeltmeye ayırır hale geldiklerini belirten yazar, bütün bunları “tuhaf” olarak niteliyordu. Cumhuriyet’te yayınlamak zorunda kaldıkları bir cevap düzeltmeye de yazısına yer veren yazar, Devlet Vekili Emin Kalafat’ın Cumhuriyet’i, “renksiz bir siyasi görünüşü yıllarca tarafsızlık etiketi” altında saklamakla, Nadir Nadi’yi de, “geçen seçimlerde DP’nin itibarına sığınıp, şimdi husumet cephesi açmakla” itham ettiğini aktarıyordu. Kalafat’ın öne sürdüğü iddialara herhangi bir cevap vermeyen yazarın, yalnızca bu yazıyı niçin zorla yayınlama yoluna gittiğini soruyor ve 1946-1950 yılları arasında Cumhuriyet’i kötülemeyi akıllarından geçirmek bir yana gazeteyi göklere çıkardıklarını ifade ediyor ve değişen tarafın iktidar olduğunun bir kez daha altını çiziyordu (“Bugün Böyle mi Olduk”, Cumhuriyet, 6 Ekim 1957).

b.3.1957-1960 Yılları Arasında Nadir Nadi Tarafından Kaleme Alınan Başyazılar

İktidarın basın ile kurduğu ceza-ödül sistemi, iktidarın son yıllarında ceza yönü ağırlık kazanıyordu. 1957 seçimlerinden kısa bir süre sonra iktidar basına ilişkin yeni bir uygulamayı daha yürürlüğe koyuyor, özel ilanların da devlet eliyle dağıtmaya başlıyordu. Nadir Nadi, ilkin iktidarın işlettiği sistemin işleyişini, muhalif ve partisiz gazetelerin gelirlerini kısmak, böylelikle yola gelmelerini sağlamak, iktidar yanlısı gazetelere de bol bol ilan dağıtmak şeklinde açıklıyor, ardından da bu adaletsiz ve haksız dağıtımı, iktidara “halen” yakıştıramadığını be-

lirterek, bu durumun hem vatandaşın gazetelere olan güvenini sarsacağını, hem de gazetelerin bağımsızlığına gölge düşüreceğine işaret ediyordu. Söz, fikir ve vicdan hürriyetini yerle bir eden bu uygulamanın kanuni bir yanının olmadığını ve her şeyin başbakanın “keyfine” göre belirlendiğini özellikle vurguluyor, hürriyetlerin tamamen ortadan kalkma riski olduğuna dikkat çekiyordu (“Yeni İlan Rejimi”, Cumhuriyet, 5 Ocak 1958).

Yazar, gazetecilik mesleğinin yapılamaz hale getirildiğini ve içinde bulunulan durumun artık tehlikeli bir boyuta vardığını yazılarında vurguluyordu. İktidara sürekli uyarılarda bulunarak, hatalı yoldan geri dönülmesini, basın suçlarının affedilerek, cezaevlerindeki meslektaşlarının serbest bırakılması ve bilim adamlarına danışılarak “demokratik ve normal” bir basın kanunu projesi hazırlanması gerektiğini belirtiyordu (“Deliğin İçi ve Dışı”, Cumhuriyet, 9 Kasım 1958). Nadi, basının içinde bulunduğu durumu yalnızca basın hürriyeti çerçevesinde değil, haber alma hürriyeti boyutuyla da değerlendiriyordu. İnsan Hakları Evrensel Beyannameğine ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine imza atılıp, kabul edilmiş olunmasına karşın, fiilen bu hakkın işlemediğini, özellikle de son dört yıldır bu hakkın büyük bir kısıntıya sokulduğunu, bunun da büyük üzüntü yarattığını belirten Nadi, iktidarın bu durumdan fayda sağlayamadığını, hatta halkın bu tutumu nedeniyle gitgide resmi ağızlara daha az inanır hale geldiğine işaret ediyordu (“Güdümlü Haber Olur Mu?”, Cumhuriyet, 4 Ocak 1959). Konuya ilişkin bir başka yazısında da Nadi, basının bir şeyleri olduğundan farklı göstermesinin söz konusu dahi olmayacağını, halkın da sadece basın kanalından beslendiğini düşünenin anlamsızlığını belirterek, halkın gerçeklere kendi deneyimleri ile vardığını anlatmaya çalışıyor, böylelikle de basına yönelik tedbirlerle herhangi bir başarı elde etmenin hem mümkün olmadığını, hem de anlamsız kaçtığını ifadeye çalışıyordu (“Düşman Olan Dost”, Cumhuriyet, 28 Kasım 1958).

1957 seçimleri sonrası, basının en büyük sıkıntısı yayın yasakları Nadir Nadi’nin de dert yandığı konuların başında gelmektedir. Yazar,

bu tarz yasaklara gerek olmadığını ve çalışma rutinleri birlikte olan savcı ve gazetecilerin, kendi aralarında sorunu çözebileceklerini düşünüyordu. Nadi, yayın yasaklarının siyasi niteliği olduğunu ve bunun da “sansür” olarak adlandırılması gerektiğinin altını çiziyor ve bu yasaklama sistemiyle iktidarın hiçbir şey kazanamayacağını, aksine yasakların vatandaşı gitgide haklarında daha olumsuz düşünmeye iteğine dikkat çekiyordu (“Yasaklar Rejimi”, Cumhuriyet, 15 Temmuz 1959). Basına yönelik tablo olumsuzlaştıkça, içeriden olduğu kadar, dışarıdan da tepkiler geliyordu. Uluslararası Basın Enstitüsü’nün bu yöndeki raporlarından birine yayın yasağı da getirildiğinde Nadi, bir yazı kaleme alıyor, bu yasağı haberleşme ve fikir hürriyeti ile bağdaştırmanın mümkün olmadığını ifade ediyordu. Vatandaştan gerçekleri saklama politikasının ürünü olan bu hareketlerin, bir şey kazandırmayacağını tekrarlayan Nadi, burada yapılacak şeyin eleştirilere kızmak ve onları gizlemek yerine bu eleştirilere hak verip, sorunu ortadan kaldırmak olduğunu vurguluyordu (“Bir Demeç Üzerine”, Cumhuriyet, 24 Aralık 1959). Konuya ilişkin bir başka yazısında da Nadi, DP iktidarının enstitüyü müdahale etmekle suçlaması üzerinde duruyor ve hukuk terminolojisinde “müdahale” kelimesinin karşılığında, bir devletin diğerine olan fiilinin kastedildiğini ve ortada böylesi bir durum da olmadığına göre, Türk hükümetinin bu tarz bir iddia ile gülünç duruma düştüğünü belirtiyordu. Türk basının enstitüyü kışkırttığı iddiasını da, “iftira” olarak nitelendiriyordu (“Enstitü Devlet Mi Sayılıyor”, Cumhuriyet, 31 Ocak 1960; “Yorumsuz Hüküm”, Cumhuriyet, 24 Mart 1960).

Nadir Nadi’nin basın politikalarına ilişkin son yazısı, Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürü Altınur Kılıç’ın Türk gazeteciliği üzerine yaptığı değerlendirmeyi ele aldığı yazıdır. Kılıç’ın Türk basınına objektif bulmadığı, görünürde bitaraf iken, taraf tutan gazetecilik yapıldığı ve sorumluluk duygularının az olduğu yönündeki sözlerini aktaran yazar, bunları “tuhaf” olarak niteliyor ve Kılıç’ın suçlamalarına tek tek açıklama getiriyordu. Taraf tutmak konusuna ilişkin olarak Nadi, mo-

derin gazetecilikte bir fikri savunmak veya iktidarın tutumunu eleştirmek yasak mı, örneğin gazetecinin savunduğu fikir muhalefetinkine uygun düşüyorsa mutlaka “gizli ortak mı” sayılmalılar diyordu, haberin objektifliği konusunda da, objektif olmanın imkansız olduğunu ve buna da gerek olmadığını, bütün gazetelerin aynı seçimleri yapmaları halinde aynı tip yayın organlarının ortalığı kaplayacağını bunun da arzu edilir bir şey olmayacağına dikkat çekiyordu. Kılıç’ın basından böylesi bir “objektiflik” beklentisi var iken, devlet radyosunun artık bir parti malı olarak işleyip, demokratik hürriyetlere açık saldırılar yapar hale geldiğini gözden kaçırdığını hatırlatıyor ve Kılıç’ın Türk basınının radyo gazetesi gibi olma arzusu varsa, bunu asla göremeyeceğini üstüne basa basa vurguluyordu (“Eski Bir Gazetecinin Yeni Fikirleri”, Cumhuriyet, 3 Nisan 1960).

Sonuç

Cumhuriyet, siyasi kimlik olarak Atatürk ilke ve devrimlerinin taraftarlığını benimsemiş ve tanık olduğu farklı siyasi devreleri bu çerçeveden değerlendirmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası değişen dünya düzeninin, Türkiye’ye yansımalarını da bu bakış açısıyla yaklaşmış, devrim ilkelerinin ışığında ilerlemesi şartıyla uluslararası politikaların zorladığı değişime destek vermiştir.

Cumhuriyet’in 1950-1960 yıllarındaki siyasi çizgisini ise, günün siyaset koşulları belirlemiştir. Cumhuriyet’in o yıllarda siyasi ve ekonomik alanda liberal politikaları desteklemiştir. Gazetenin duruşu, DP’nin programındaki hedeflerle birebir örtüşmektedir. Özellikle de, DP muhalefetinin temel hak ve hürriyetlere öncelik verip, ekonomik politikaların bunlara bağlı olarak düzeleceği vurgusu, Nadir Nadi’nin partiye sıcak bakmasına yol açmıştır. Dönem içerisinde de yazar bunu yadsımamış, bazı yazılarında DP programını desteklediklerini ifade etmiş ve bu yöndeki düşüncelerini somutlaştırarak, DP listesinden bağımsız milletvekili olarak Meclise girmiş ve iki dönem milletvekillik yapmıştır. Nadir Nadi’nin DP ile

kurduğu bu bağ, gazetecinin iktidar ile yakın ilişkiler içinde olmasına yol açmış ve kendisi kabul etmemekle birlikte iktidarın bazı yönlendirme ve müdahalelerine maruz kalmış, fakat hiçbir zaman iktidar sözcülüğü konumuna düşmemiştir.

Cumhuriyet’i mutlak yandaş ya da mutlak bir muhalif olarak tanımlamak güçtür. Gazetenin kendisini net bir taraf konumuna sokmak yerine, on yıllık süre boyunca genellikle bir denge gözetmeye çalıştığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte, gazetenin kişiselikten uzak durup kavramlar üzerine tartışma geleneğini 1954 seçimlerinin hemen öncesinde ve 1957 seçimlerinde bir kenara koyduğu da bir gerçektir. Gazete, 1954 seçimleri öncesinde, DP politikalarını açıktan desteklemiş, 1957 seçimlerinde ise DP politikalarının hatalarının altını çizerek, CHP’ye oy verilmesi gerekliliğine dikkat çekmiştir. Cumhuriyet’in DP’yi destekleme ya da desteğini geri çekme gerekçesi, DP’nin programına olan inancını yitirmesi değil, vaat edilen bu programın iktidar tarafından yürütülmemesi olmuştur. Bir başka deyişle; basın hak ve özgürlükleri ile ilgili olarak DP’nin sağ liberal çerçeveli program ve hedefleri Nadir Nadi’nin görüşleri ile örtüşmüş, hatta bu yüzden zaman zaman dönem içinde meslektaşlarını “şaşırtan” yorumlar yapmış ve basın ile ilgili olarak iktidar ile benzer söylemleri üretmiştir. Bu anlamda, Nadi’nin iktidardan desteğini çekmesine neden olan iktidarın bu politikaları terk etmesidir. Bu bilgi, bize gazetenin özellikle 1960’dan sonra üzerine geçirilecek olan siyasi çizgisinin sorgulanmasının gerekliliğini göstermesi için açısından anlamlı olup, bu verinin ışığında gazetenin tarihine bakılmasının yararlı olacağını göstermiştir.

Kaynakça

- Ahmad, F. ve Bedia T. A. (1976). Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971).1. Basım. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Albayrak, M. (2004). Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960). Ankara:

- Phoenix Yayınevi.
- Alemdar, K. (1996). İletişim ve Tarih. Ankara: İmge Yayınevi.
- Balkanlı, R. (1951). Kanunlarımız Bakımından Matbuat Hürriyeti ve Yeni Basın ve Matbaalar Kanunu ve Bu Kanunlar Üzerinde Fikirler - Tenkidler - Tefsirler. Ankara: Yeni Matbaa.
- Balkanlı, R. (1961). Basın Hürriyeti. Ankara: Resimli Posta Matbaası.
- Barutçu, İ. (2004). Babıali Tanrıları. Simavi Ailesi.3. Basım. İstanbul:Agora Kitaplığı.
- Birgit, O. (2006). Evvel Zaman İçinde. 2. Baskı. İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Cin, H. (1992). Türk Demokrasi ve Kalkınma Tarihinde 14 Mayıs 1950 ve 27 Mayıs 1960 Dönemeçleri Sempozyumunu Açış Konuşması.Türk Demokrasi ve Kalkınma Tarihinde 14 Mayıs 1950 ve 27 Mayıs 1960 Dönemeçleri Sempozyumu Özel Sayısı. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi. S. 3, 1992, 1-22.
- Çavdar, T. (2000). Türkiye'nin Demokrasi Tarihi.1950-1995. 2.Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Eraslan, C. (2004).Atatürk'ten Sonra Türkiye'nin İç Politikası (10. Bölüm). Türkiye Cumhuriyeti Tarihi.Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.
- Erer, T. (1965). Basında Kavgalar. İstanbul: Rek – Tur Kitap Servisi.
- Eroğul, C. (1998). Demokrat Parti.Tarihi ve İdeolojisi. 3. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi.
- Faik, B. (2003). Matbuat Basın derken... Medya. C. 2. İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Faik, B. (2003b), Matbuat Basın derken...Medya. C.3. 2.Baskı. İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- İlknur, M. (20-27 Ağustos 2003). Başyazar Nadir Nadi. Cumhuriyet.
- İnuğur, N. (1992). Türk Basın Tarihi (1919-1989). İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları. 37.
- Kabacalı, A. (1990). Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.S. 29.
- Kabacalı, A. (1 Eylül 1991). Demokrasinin, İnsan Haklarının, Özgür Basının Ödünsüz Savunucusu. İstanbul: Milliyet Sanat Dergisi. S. 271. Sıra 261, 2- 5.
- Kabacalı, A. (1994). Türk Basınında Demokrasi. Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.
- Kavaklı, N. (2005). Bir Gazetenin Tarihi. Akşam. İstanbul: YKY.
- Koloğlu, O. (1992). Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köktener, A. (2004). Bir Gazetenin Tarihi Cumhuriyet. 1. Baskı. İstanbul: YKY.
- Nadi, N. (1981). Olur Şey Değil . İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Nadi, N. (1991).Perde Aralığından. Dördüncü Basım.İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Oral, F. S. (1968). Türk Basın Tarihi. 1919-1965. Cumhuriyet Dönemi. Ankara: Doğu Matbaacılık.
- Parlar, S. (1997). Osmanlı'dan Günümüze Gizli Devlet. II. Baskı. İstanbul: Bibliotek Yayınları.
- Şapolyo, E. B. (1969).Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü İle Basın.Ankara: Güven Matbaası.
- Şenşekerci, E. (2000). Türk Devriminde Celal Bayar (1918- 1960). 1. Baskı. İstanbul: Alfa Yayınları.
- TBMM Tutanak Dergisi.(14.7.1950). Dönem : IX, C. 1 , Kısım 2.
- TBMM Zabıt Ceridesi.(14. 7. 1950). Devre IX, C.1, İçtima : 3.
- TBMM Zabıt Ceridesi.(8. 3. 1954). Devre IX, C. 29, İçtima : 4.

TBMM Zabıt Ceridesi. (21. 11.1958). Devre XI, C. 2 , İçtima : 1.

Tılıç, L. D. (1998). Utanıyorum Ama Gazeteciyim. Türkiye ve Yunanistan'da Gazetecilik I. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Yalçın, S. (2004). Efendi, Beyaz Türklerin Büyük Sırrı .Baskı, İstanbul: Doğan Kitap,

Yücel, S. (1995). İktidar ve Basın Kartı, Ankara: ÇGD Yayınları.

Zürcher, E. J. (2000). Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, 7. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları .

Gazeteler

Cumhuriyet'in 1950 - 1960 yılları arasındaki kopyaları Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi arşivinden temin edilmiştir.

Ulus'un 1950-1954 yılları arasındaki kopyaları Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, Milli Kütüphane arşivlerinden temin edilmiştir.